

Вітвицька С.С. Термінологічна система педагогіки вищої школи – основа формування, поглиблення, збагачення педагогічних знань студентів магістратури // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 107-139.

ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ, ПОГЛИБЛЕННЯ, ЗБАГАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ

Глобалізаційні процеси, інтеграція вищої освіти України до світового освітнього простору, перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства актуалізує проблему підвищення якості знань у всіх галузях науки, зокрема науки педагогіки. «Цілком очевидно, що постіндустріальне суспільство являє собою суспільство знань у подвійному смислі: по-перше, джерелом інновацій у все більшій мірі стають дослідження та розробки (крім того, виникають нові відносини між наукою та технологією з огляду на центральне місце теоретичного знання); по-друге, прогрес суспільства все більше визначається успіхами в галузі знань» [1, с. 288].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає знання як обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого, що-небудь; сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження; Пізнання дійсності в окремих її проявах, і в цілому [3. с. 469].

Знання – результат процесу пізнання дійсності, адекватне її відображення в свідомості людини у вигляді уявлень, понять, думок, теорій... цілісна і систематична сукупність наукових понять про закономірності природи, суспільства та мислення [7, с. 9].

З нашого погляду, педагогічні знання – це узагальнений соціально-педагогічний досвід, що відображений в педагогічних теоріях, концепціях, поняттях та фактах.

Виходячи з цих положень, ми вважаємо, що головним завданням в оволодінні педагогічними знаннями у процесі вивчення педагогіки вищої школи є усвідомлене засвоєння студентами магистратури термінологічного апарату, основних категорій педагогіки вищої школи, що є основою педагогічних знань. Курс педагогіки вищої школи завершує весь цикл педагогічних дисциплін і логічно пов'язаний з основними курсами педагогіки (загальної, теорії і методики виховання, дидактики, школознавства), педагогічної майстерності та вікової і педагогічної психології, технології навчально-виховного процесу.

Основною метою цієї навчальної дисципліни є підготовка студентів магистратури до: виконання обов'язків викладача вищого навчального закладу; проведення науково-пошукової роботи та до керівництва дослідницькою роботою студентів; організації навчально-виховного процесу в спеціалізованих гімназіях, школах, коледжах;

Основні завдання курсу:

- поглиблення, розширення, інтеграція знань з педагогіки, педмайстерності, навчально-виховних технологій;

- практичне опанування студентами різними формами організації навчального і виховного процесів у вищих закладах освіти I-IV рівня акредитації;

- виховання у магістрантів особистісних якостей та властивостей майбутнього педагога, відповідального ставлення до виконання ролі вчителя, викладача, прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням.

Процес підготовки нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток, потребує зростання якості педагогічних знань, що сприяє збереженню національної культури, докорінному оновленню професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів.

Тому у вивченні педагогіки вищої школи звертається особлива увага на усвідомлене засвоєння майбутніми магістрами освіти основних категорій педагогіки вищої школи. Найширшим поняттям цієї науки є «педагогіка вищої школи».

Сучасна педагогіка - це комплекс теоретичних і прикладних наук про навчання, виховання і освіту як соціально організовані і цілеспрямовані процеси, а також про шляхи вдосконалення цих процесів.

Педагогіка вищої школи є однією з галузей педагогіки, науки про виховання, навчання і освіту молоді і дорослих. Об'єктом дослідження педагогіки вищої школи є педагогічна система вищої освіти. Поняття "педагогічна система" введене в педагогіку Н. В. Кузьміною. У сучасному суспільстві виховання здійснюється, головним чином, через спеціальні педагогічні системи. Вони є стрижневим і дуже складним об'єктом дослідження науки педагогіки. Системою прийнято називати функціональну структуру, діяльність якої підпорядкована певній меті. Фахівці, які включені до спільного виду діяльності, теж утворюють систему, в якій ця діяльність здійснюється. Отже, навчальні заклади і включені в спеціальну навчально-виховну діяльність спеціалісти утворюють педагогічну систему. Вся сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх навчальних закладів складає систему освіти, котра вміщує великі педагогічні системи: систему вищої освіти, систему середньої спеціальної освіти, систему загальної середньої освіти та ін.. Ці великі педагогічні системи окреслені Законом України "Про освіту" (стаття 43). Структура педагогічної системи вищої освіти (ВПС) включає низку середніх педагогічних систем (це окремі вузи) і малих педагогічних систем (МПС) - окремі факультети, курси, групи.

Отже, об'єктом дослідження педагогіки є система освіти і педагогічні процеси у ВПС. Об'єктом педагогіки вищої школи є система вищої освіти (ВПС) і педагогічні процеси в ній. Педагогічні системи різняться між собою за педагогічною метою, змістом навчання, контингентом вихованців,

кваліфікацією педагогів, формами, способами керівництва процесами діяльності вихованців, результатами. Проте всі системи реалізують єдину мету, яка визначена державою, суспільством.

Педагогіка вищої школи, як і кожна наука, має свій предмет дослідження. В науковій літературі подаються різні визначення предмету педагогіки вищої школи.

На думку А. М. Алексюка, предметом педагогіки вищої школи є процес створення і функціонування дійсних відносин студентів вищих навчальних закладів, які забезпечують формування духовно багатого, добропорядного свідомого громадянина, спеціаліста вищої кваліфікації різних галузей народного господарства, науки техніки, культури, освіти тощо, патріота України.

Н. В. Кузьміна вважає предметом вузівської педагогіки постає визначення закономірностей управління такою педагогічною системою, мета якої – підготовка спеціалістів, здатних, виходячи з громадянських позицій, вирішувати виробничі чи наукові завдання і відповідати за їх вирішення.

На наш погляд, предметом педагогіки вищої школи є: навчально-виховний процес та процес професійної підготовки фахівців, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням студентів у ВНЗ; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного інтелектуального висококваліфікованого фахівця у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва.

Отже, педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави. Предмет науки завжди конкретизується в її меті і завданнях.

Метою цієї науки є дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів і розробка на цій

основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого фахівця.

Завдання педагогіки вищої школи:

- аналіз соціально-історичних характеристик системи вищої освіти;
- аналіз змісту, форм і методів навчання, розвитку і виховання студентів у вищому навчальному закладі;
- аналіз методів контролю і оцінки успішності студентів на основі системного підходу;
- розробка нових технологій навчання і виховання у вищому навчальному закладі;
- розкриття педагогічних закономірностей формування студентів як майбутніх фахівців.

До завдань педагогіки вищої школи також входить: вивчення діалектичних взаємозв'язків об'єктивних і суб'єктивних, соціальних і природних факторів виховання і розвитку студентства, його потенційних і реальних можливостей; співвідношення цілей і засобів виховання і навчання; розробка теорії та методики виховання і навчання, які педагогог-викладач має враховувати в своїй практичній діяльності, а також критеріїв її ефективності на основі закономірностей цих процесів.

Педагогіка вищої школи виконує такі *функції*:

- аналітичну (теоретичне вивчення, опис, аналіз педагогічних явищ і процесів, причинно-наслідкових зв'язків; аналіз, узагальнення та інтерпретація й оцінка педагогічного досвіду);
- прогностичну (забезпечення наукового обґрунтування цілей, планування педагогічного процесу, ефективного керівництва освітньою політикою);
- проєктивно-конструктивну (розробка нових технологій та втілення результатів досліджень).

Педагогіка вищої школи є наукою і мистецтвом. Як наука педагогіка вищої школи має свій об'єкт, предмет, методи дослідження та перспективи розвитку. Вона розкриває: сутність виховання студентів як педагогічного процесу; його

закони і закономірності; умови, за яких ці закони повніше проявляються; умови і способи прогнозування педагогічного процесу; структуру і механізм взаємодії елементів педагогічної системи.

Як мистецтво педагогіка вищої школи вимагає творчого натхнення і захопленості цією наукою від кожного викладача і творчого застосування теорії у практиці.

Педагогіка вищої школи є теоретичною і прикладною наукою. Як теоретична наука вона відображає причинно-наслідкові відношення і зв'язки у вихованні, навчанні і науковій підготовці майбутніх спеціалістів. Така теорія являє собою систему ідей, що слугують обґрунтуванням і керівництвом до дії. А також показує раціональні шляхи, спрямовує роботу вищої школи у бік бажаної мети, виявляє таку систему дій, яка найкращим чином задовольняє і відповідає поставленим цілям.

Як практична наука педагогіка вищої школи вказує на застосування теоретичних положень, шляхів реалізації законів і закономірностей, принципів у практичній діяльності педагогічних працівників.

Наука – це система наукових знань про певні явища дійсності. Наука – одна із форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу; система знань про закономірності розвитку природи, суспільства та способу впливу на навколишній світ...освіта, навички, знання, набуті людиною в процесі навчання, життєвого досвіду [3, с. 741].

Педагогіка – це синтез знань про педагогічні явища, якими студент має оволодіти протягом навчання у ВНЗ.

Педагогіка вищої школи – галузь педагогіки, що вивчає закономірності процесі навчання, виховання, освіти у великій педагогічній системі вищої освіти та на цій основі розробляє теоретичні, методологічні, методичні проблеми вищої школи.

Як і кожна наука, педагогіка вищої школи має свій категорійно-понятійний апарат. Автори В. М. Галузинський, М. Б. Євтух поділяють їх на три види:

I. Методологічні категорії: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. Складовими елементами педагогічної теорії є педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності і педагогічні принципи. Теорія узагальнює їх в окремих явищах. На основі теорії будується методика навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну вузівську дійсність і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей. Педагогічна концепція завжди повинна підкріплюватись дослідженнями та емпіричними даними. Так, концепція гуманізації і гуманітаризації спирається на соціологічні дослідження серед студентів та емпіричні міркування й пропозиції викладачів.

Педагогічна ідея – новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки або зв'язки у вузівській дійсності. Набуваючи самостійного характеру, ідеї можуть поєднуватись у концепції, частково слугуючи поповненням теорії. Наприклад, ідея посилення самостійності у навчальній праці студентів, об'єднуючись з іншими законами вузівської дійсності з урахуванням самостійності студентів, набула концептуального характеру.

Педагогічна закономірність – об'єктивно повторювана послідовність явищ. Це універсальна категорія усіх галузей педагогіки. Закономірності поділяють на біологічні, психологічні, соціальні й безпосередньо педагогічні. За іншою класифікацією вони можуть бути фундаментальними й конкретними. Зокрема, автори В. М. Галузинський, М. Б. Євтух виділяють такі закономірності:

- процес формування особистості студента (у процесі його навчання, виховання і розвитку) є єдиним і взаємозумовленим;

- виховання, навчання і освіта студента, його переростання у спеціаліста є так само історично зумовленим соціальним процесом;

- загальній і специфічній характер виховання студента (в широкому розумінні цього слова) є також єдиним і взаємозумовленим. Чим повніше ця єдність, тим вищим постає результат виховання;

- професійно-педагогічна діяльність викладача і навчальна діяльність студента є також взаємозумовленими і взаємозалежними;

- формування особистості студента відбувається в структурі внутрішньокolleктивних стосунків.

До основних закономірностей, на наш погляд, можна віднести й такі:

- чим педагогічно доцільніше побудований навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, тим сильнішим є його вплив на особистість майбутнього спеціаліста;

- чим повніше враховуються мотиви, внутрішні прагнення студентів, тим ефективнішим є навчально-виховний процес;

- чим повніше впливає навчально-виховний процес на всі сфери (вербальної, сенсорної та ін.) особистості студента, тим швидше відбувається його розвиток і виховання.

Ці фундаментальні закономірності, що різнобічно ілюструють взаємозалежність процесів, є ядром педагогіки вищої школи. Вони слугують виявленню і закріпленню принципів. Принципи – це система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність навчально-виховного процесу.

До основних принципів належать:

1. Гуманізація виховання – пріоритет завдань самореалізації особистості студента, створення умов для вияву обдарованості і талантів, формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої.

2. Науковий, світський характер навчання.

3. Єдність національного і загальнолюдського – формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; володіння українською мовою, використання усіх її багатств і засобів у мовній практиці; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну; оволодіння надбанням світової культури.

4. Демократизація виховання – розвиток різноманітних форм співробітництва, встановлення довіри між викладачем і студентом, взаємоповага, розуміння запитів та інтересів студентів.

5. Пріоритет розумової і моральної спрямованості змісту навчання і виховання.

6. Поєднання активності, самодіяльності і творчої ініціативи студентів з вимогливим керівництвом викладача.

7. Урахування індивідуальних, вікових особливостей студентів у навчально-виховному процесі.

II. Процесуальні категорії: виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості; навчально-виховний процес; навчальний і виховний процес – загалом не відрізняються від тлумачення їх у загальній педагогіці, але мають певні відмінності.

III. Суттєві категорії: вища освіта, викладач вищого навчального закладу, педагогічна культура викладача вищого навчального закладу, студент, моделі освіти, мета, завдання і зміст виховання; професіограма спеціаліста (вчителя), діяльність (викладача і студента); диференційований та індивідуальний підходи; прогнозування наслідків педагогічного впливу, планування навчальної роботи; дидактика, форми і методи й засоби виховання і навчання; педагогічні технології навчання і виховання, управління навчально-виховним процесом; самостійна робота студентів науково-дослідна діяльність студентів; гуманізація і гуманітаризація навчального процесу.

Оскільки предметом дослідження педагогіки вищої школи є педагогічний процес у ВПС (вища педагогічна система), -

необхідно дати визначення поняття вищої освіти, охарактеризувати її роль у структурі освіти України.

Визначення вищої освіти подане у декларації, прийнятій на Всесвітній конференції ЮНЕСКО, що відбувалася у Парижі 5-8 жовтня 1998 року. У цьому документі говориться, що вищою освітою називаються всі види навчальних курсів, підготовки або перепідготовки на післядипломному рівні, що здійснюється університетами або іншими навчальними закладами, котрі визначені компетентними державними органами як навчальні заклади вищої освіти.

У законі України “Про вищу освіту” (2002 р.) вищу освіту визначено як рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації; зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва; зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

До суттєвих категорій педагогіки вищої школи належить поняття «викладач вищого навчального закладу».

Праця викладача вищого навчального закладу являє собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання і розвитку студентів. Вона є двобічною – спеціальною та соціально-виховною, найважливішими передумовами ефективності педагогічної праці. Обидві вказані передумови потрібно розглядати у органічній єдності. Спеціальна характеристика викладацької діяльності відображає зв'язок із суспільним розподілом праці. Соціально-виховний аспект викладацької праці пов'язаний з ідеологічними принципами

суспільства. Професійна діяльність має свою специфіку, яка полягає, головним чином, у наступному:

1. У сукупності певних фізичних та інтелектуальних сил і здібностей педагога, завдяки яким він успішно здійснює доцільну діяльність щодо виховання і навчання студента. Серед них найважливішими є організаторські здібності.

2. У своєрідності об'єкта педагогічної праці, який одночасно стає суб'єктом цієї діяльності. Активність студентів як суб'єктів педагогічної праці багато в чому визначається рівнем їх організаційних знань та вмінь.

3. У своєрідності засобів праці викладача, значна частина яких – духовні.

4. У специфіці взаємозв'язку між трьома підсистемами (сукупність інтелектуальних і фізичних сил педагога, сукупність певних даних об'єкта праці і сукупність засобів та структури діяльності).

Таким чином, праця викладача вищого навчального закладу – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. В ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності.

Викладач вищого навчального закладу виконує такі функції:

- організаторську (керівник, провідник у лабіринті знань, умінь, навичок);
- інформаційну (носії найновішої інформації);
- трансформаційну (перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання);
- орієнтовно-регулятивну (структура знань педагога визначає структуру знань студента);
- мобілізуючу (переведення об'єкта виховання у суб'єкт, самовиховання, саморуку, самоутвердження).

Кожний викладач повинен мати високу педагогічну культуру.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що феномен “культура” багатозначний, відрізняється складністю та варіативністю. Проте, не зважаючи на велику кількість визначень поняття “культура”, можна виділити такі основні положення: сутність культури – гуманістична, людинотворча, яка полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей стосовно кожної людини; продуктом і одночасно творцем культури є людина; головним джерелом культури є діяльність людини; культура включає в себе способи і результати діяльності людини; культура розглядається як механізм, що регламентує і регулює поведінку та діяльність людини, оскільки людина є її носієм і ретранслятором; культура – специфічно людський спосіб буття, котрий визначає весь спектр практичної і духовної активності людини, її можливої взаємодії з навколишнім світом і собою. Отже, людина культури – це гуманна особистість.

Гуманність – цариця моралі, в якій любов до людей передбачає милосердя, чуйність, доброту, симпатію, піклування, розуміння і їх захист. Людина культури – це духовно багата особистість, яка володіє творчими здібностями, віддана своїй справі, захоплена нею. Людина культури – творча особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, незадоволена одержаними здобутками, наділена розвинутим прагненням до творіння. Людина культури – це незалежна особистість, здатна до самовизначення у світі культури. Самостійність суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей в оточуючому середовищі, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої вчинки, здійснювати самостійний вибір змісту своєї життєдіяльності, стилю поведінки, способів розвитку. Духовна культура є епіцентром особистості. Духовність і духовна культура є підґрунтям

професійної культури спеціаліста, яке знаходить своє відображення у професійній діяльності.

Професійна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості. Отже, можна простежити такий ланцюжок: духовна → професійна → педагогічна культура. Виділення педагогічної культури, однієї з найважливіших складових суспільства, зумовлене специфікою педагогічної діяльності викладача, вчителя, спрямованої на формування особистості, здатної у майбутньому відтворювати й збагачувати культуру суспільства. Культура педагога пройшла певні етапи свого розвитку разом з розвитком культури суспільства. Вона, як феномен педагогічної практики, існувала завжди, але мала різне соціальне й професійне "забарвлення" залежно від впливу різних чинників: політики в сфері освіти; моральних відносин, що склалися в суспільстві; пануючої релігії; певного типу виховання, котрий був необхідний державі.

Аналіз наукових праць різних дослідників (А. В. Барабанщиков, О. В. Бондаревська, М. М. Букач, О. Б. Гармаш, В. М. Гриньова, Т. В. Іванова, Н. О. Комар, С. С. Муцинов, О. П. Рудницька та інші автори) дає можливість констатувати, що "педагогічна культура" як спеціальне наукове поняття не є усталеним і потребує всебічного розгляду, оскільки являє собою педагогічну систему і водночас елемент її, особистісне утворення, діалектичну інтегровану єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. Ця система є відкритою. Ідеал її – учитель-інтелігент з досконалим рівнем сформованості педагогічної культури – є постійним наближенням до ідеального «Я», нескінченним процесом самовдосконалення неповторної творчої індивідуальності.

Педагогічна культура діалектичне пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін., оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їх складовою і в той же час включає їх у себе.

У ході дослідження В. М. Гриньової виявлено, що педагогічна культура має дві форми прояву: статичну й динамічну. Статична форма відбиває її як наявний рівень, який забезпечує її подальший розвиток. Динамічна форма педагогічної культури виявляється у розвитку вміння реагувати на зміни, що відбуваються в навколишній дійсності й оточенні, вдосконалювати себе відповідно до умов навколишнього середовища, використовуючи набуту систему педагогічних цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі у процесі педагогічної діяльності створюються умови для розвитку особистості та її педагогічної культури. У цьому процесі розвитку віддзеркалюється сутність і діалектику педагогічної культури: статична форма переходить у динамічну, яка потім, заперечуючи саму себе, переходить у статичну, але на більш високому рівні розвитку культури вчителя. Прояв як статичної, так і динамічної форм, їх діалектична взаємодія відбувається лише у процесі професійно-педагогічної діяльності й спілкування, відбиваючись у кожному з компонентів педагогічної культури.

У дисертаційному дослідженні В. М. Гриньової [5] педагогічна культура майбутнього вчителя розглядається як діалектична інтегрована єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей й цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відношень. Вони є свого роду осями координат, на основі яких і викреслюється модель педагогічної культури, які спрямовують і коригують у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльність учителя. Указані цінності є структурними (відносно-статичними)

компонентами, які гармонійно пов'язані з функціональними (процесуальними) компонентами.

У навчально-виховному процесі вищого навчального закладу головним засобом передачі культури, духовних цінностей є неповторна індивідуальність викладача як носія культури і суб'єкта міжособистісних стосунків з унікальною особистістю студента, яка постійно змінюється і збагачується. Оскільки об'єктом педагогічної діяльності є особистість, то вона будується за законами спілкування. Антуан де Сент Екзюпері називав спілкування найбільшою розкішшю на світі, але для педагога спілкування – це професійний обов'язок. М. С. Каган стверджує, що, з одного боку, культура неможлива без спілкування, з іншого ж – гуманістичний зміст спілкування, олюдненість стосунків є найбільш повним вираженням культури. Через педагогічну культуру викладача віддзеркалюються його професійні цілі, мотиви, знання, вміння, якості, здібності, ставлення, тобто педагогічна культура є феноменом вияву викладачем власного “Я” у професійно-педагогічній діяльності. О. С. Газман вказує, що культура є гармонією культури творчих знань, культури творчої дії, культури почуттів і спілкування.

Отже, складові педагогічної культури – науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт), прагнення до самовдосконалення. Зрозуміло, що цією педагогічною культурою має володіти і викладач вищого навчального закладу, бо, як писав Адольф Дістервег, “як ніхто не може дати іншому того, що немає сам, так не може розвивати, виховувати й навчати той, хто сам не розвинений, не вихований, не освічений” [6]. Важливим об'єктом-суб'єктом педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі є студент.

Сучасна науково-технічна революція зробила потребу в освіті дійсно масовою. Рівень освіти є не тільки наслідком, але й необхідною умовою науково-технічного прогресу.

Студентство – найкультурніша частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції. У наш час в науковій літературі ще немає повного визначення поняття «студентство», як і немає одностайності щодо тлумачення характеру і специфіки праці студентства. Проте виникає великий інтерес до цієї соціальної групи, який, передусім, пояснюється необхідністю підвищення якості підготовки спеціалістів для держави, що розбудовується.

«Студент» у перекладі з латинської означає “той, що сумлінно працює”, “той, хто бажає знання”. За визначенням А. С. Власенко, «студентство – це особлива соціальна група, що формується з різних соціальних утворень суспільства і характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою і психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи у суспільному виробництві, науці і культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям”.

Т. В. Іщенко акцентує увагу на тому факті, що студентство є складовою частиною такої суспільної групи як молодь. Як соціальна група вона наділена всіма якостями, властивими молоді. Водночас студентство має свої особливості. Однією з таких специфічних особливостей є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що вищий навчальний заклад є одним із засобів соціального просування.

Отже, студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві.

Студентство як соціальна група, – пишуть Б. Г. Рубін і Ю. С. Колесніков, – функціонує в системі вищої освіти, виступає як об’єкт виробництва, предметом якої є не річ, а сама людина, особистість. Тому головною формою виробництва є навчально-освітня діяльність.

Найважливішою умовою для успішного всебічного розвитку кожного студента є розуміння ним своєї неповторності, індивідуальності. Відомий психолог Б. Г. Ананьєв відзначає, що індивідуальність – це і предмет виховання і його умова, а найбільше його продукт. Як в клінічному, так і в педагогічному досвіді одиничне в смислі індивідуальності є унікальним явищем, оскільки воно має власний внутрішній світ, самосвідомість і саморегуляцією, що постає діючим організатором поведінки - "я".

Індивідуальність – це своєрідність психіки особистості індивіда, її неповторність. Вона проявляється в рисах темпераменту і характеру, в емоційній і вольовій сферах, в інтересах, потребах і здібностях людини.

У процесі вивчення педагогіки вищої школи ми підкреслюємо, що індивідуальність виявляється в навчальній та виховній діяльності.

Призначенням виховання як соціально-особистісного феномена є забезпечення взаємодії між поколіннями, сприяння становленню індивідуума суб'єктом конкретно-історичного процесу, що передбачає безболісне входження та адаптацію підростаючих поколінь до життя в певних соціально-економічних реаліях.

Тому інтенсивні процеси державотворення в умовах соціальної трансформації суспільних відносин неможливі без теоретичного обґрунтування і реалізації в освітньо-виховних закладах нової та вдосконалення існуючих парадигм виховання.

При всій різноманітності пошуків, що ведуться в світі, нині, на нашу думку, слід зупинитися на чотирьох напрямках у дослідженнях проблем виховання.

Перший із них визначається як *раціоналістичний*. Він може мати авторитарний чи ліберальний характер, але обов'язково з наданням переваги науковій раціональності. Сутність цього напряму в абсолютизації наукових знань («знаннецентризм»). Сьогодні він характеризується як прогресивними, так і реакційними тенденціями. Біля витоків цього напряму стояли

К. Д. Ушинський та М. І. Пирогов, які підкреслювали важливу роль виховання у формуванні людської особистості. У педагогічній творчості цих та інших педагогів подальше обґрунтування знайшов принцип єдності навчання і виховання.

Другий напрям досліджень визначається як культуроцентричний, де культура розглядається як підґрунтя виховання й освіти. Це більш сучасний погляд на виховання, який розвивається в руслі процесів демократизації. Він не обмежується школою, передбачає гуманний соціум, який здатний гармонізувати відносини людини і суспільства.

Культуроцентрична парадигма забезпечує тріаду — «Істину», «Добро» і «Красу», навчає протистояти «Неправді», «Злу», «Потуранню». У наукових колах формується і третій напрям у новій парадигмі виховання, однак його сутність і зміст чітко ще не визначені. Деякі вчені, зокрема А. П. Валецька, розглядають його як «культуротворчий», висхідним принципом якого вважають «цілісність картини світу і людини в ній». На наш погляд, культуротворчий напрям є лише аспектом більш широкого культуроцентричного.

На особливу увагу, на наш погляд, у культуро-творчому напрямі заслуговує культуротрадицієзнавчий аспект. Традиції мають національно-культурний, високоморальний характер.

М. С. Грушевський першим обґрунтував концепцію світового значення національних традицій. За його висновком, національна творчість і надбання українського народу «не має суперників серед народів Європи». У багатотомній фундаментальній «Історії України-Руси» М. С. Грушевський стверджував, що український народ у творах свого духу заклав пророчисті свідчення своїх визначних культурних прикмет, багатих здібностей і здобутків довгого історичного життя.

В. І. Вернадський найважливішим чинником формування нового біосоціального буття людства вважав наукову думку,

що розглядається ним як упорядковане сприйняття дійсності. Видатний учений першим зрозумів завдання, що постало перед людством: це розумна організація суспільства, гармонія взаємовідносин як єдиного цілого природи і суспільства. В. І. Вернадський писав, що не можна безкарно йти проти принципу єдності всіх людей як закону природи... Людство, взяте у цілому, стає могутньою геологічною силою, і перед ним, перед його думкою і працею постає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого

Базуючись на вченні В.І. Вернадського і сучасних світових тенденціях, вчені визначають ще одну – нову виховну парадигму як планетарно-особистісну, глобально-історичну за своїм значенням, в основі якої – освічена людина, озброєна науковими знаннями і найновішими культурними досягненнями людства.

Сучасна нетрадиційна особистісно-гуманістична парадигма виховання, розроблена А. М. Бойко, має антропоцентричний характер [2]. Вона об'єктивно прийшла на зміну знаннєцентричної і культуроцентричної парадигмам, її системоутворюючим фактором виступає не культура, не освіта, а дитина як унікальна неповторність і найвища цінність. Для практичної реалізації особистісно-гуманістичної парадигми необхідне забезпечення суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних взаємин дітей і дорослих на рівні співробітництва і співтворчості. Нова парадигма ґрунтується на ідеях вітчизняної філософської традиції.

Визначаючи, що виховання і навчання детермінуються сучасними соціальними процесами, в особистісно-гуманістичній парадигмі доводиться необхідність перенесення акцентів із потреб і запитів суспільства на інтереси і потреби людини, бо не людина існує для суспільства, а суспільство – для неї. Усвідомлення цього потребує піднесення культурного рівня, етикоестетичної, гуманістичної спрямованості школи, орієнтованої на можливість й потреби дитини.

Особистісно-гуманістична парадигма виховання теоретично обґрунтована в науково-методичному посібнику. Вона використовується в практиці педагогічних закладів освіти всіх рівнів акредитації і загальноосвітніх шкіл, що підтверджує її перспективний характер. Інтеграцію України у світовий культурно-освітній простір може забезпечити передусім система виховання, адекватна меті держави і конкретної особистості. Тому в сфері виховання відбувається інтенсивний пошук більш досконалої моделі. Вона має базуватися на кращих національних, культурних і виховних традиціях, враховувати уроки історії українського народу, власні ресурси і можливості держави, забезпечувати духовну і професійну творчість педагогічної громадськості.

Нові завдання, поставлені державою і суспільством перед вищою школою (“Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті”), вимагають удосконалення всіх ланок навчальної роботи та наукової діяльності, а це неможливо без розробки і знання теорії освіти як єдиної системи наукового пояснення шляхів підготовки майбутніх спеціалістів.

Теорія освіти необхідна як система ідей, і як: обґрунтоване керівництво до дії, прогнозування шляхів удосконалення системи вищої освіти; впорядкування понять і категорій науки; прогнозування наукового розвитку, вибору методів і засобів наукових досліджень; визначення способів розповсюдження наукових положень.

Для цього, зрозуміло, можна використовувати класичну дидактику школи, але вона не враховує специфіки вищого навчального закладу. Для вищої школи потрібна своя специфічна теорія навчання, з урахуванням мети і завдань побудови, функціонування і розвитку навчального процесу і загалом проблем дидактики вищої школи. А саме:

1) визначення змісту навчання і кваліфікаційних рівнів випускників, виходячи з передбаченого розвитку науки і техніки.

2) відображення у навчальному процесі зростаючої ролі науки у розвитку суспільства і матеріального виробництва, з

урахуванням масового характеру вищої освіти і наукової підготовки спеціалістів.

3) послідовне втілення у навчальний процес більш досконалих способів і засобів навчання, що підвищують його якість і ефективність.

4) перехід навчання на більш високий щабель інтелектуального і творчого розвитку студентів, виходячи з сучасних вимог безперервного процесу навчання.

5) розробка раціональних шляхів контролю за якістю засвоєння знань.

6) індивідуалізація, диференціація професійної і наукової підготовки спеціалістів.

7) гуманізація, гуманітаризація, етнізація змісту освіти.

8) процеси інтеграції вищої освіти України і Європи.

Основними категоріями дидактики вищої школи є "освіта", "закони та закономірності", "принципи", "процес навчання", "зміст освіти", "форми організації та методи навчання", "професійна підготовка".

Освіту можна розглядати як систему, процес і результат процесу пізнання. У світі склалися наступні моделі освіти.

1. Модель освіти як державно-відомчої організації. В такому випадку система освіти розглядається структурами державної влади як самостійний напрям у ряді інших галузей народного господарства. Базується вона за відомчим принципом, з жорстким централізованим визначенням цілей, змісту освіти, номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін у межах того чи іншого типу освітньої системи. При цьому навчальні заклади підпорядковуються і контролюються адміністративними або спеціальними органами.

2. Модель розвивального навчання (В. В. Давидов, В. В. Рубцов). Ця модель тлумачить організацію освіти як особливу інфраструктуру через широку кооперацію діяльності освітніх систем різного рангу, типу, рівня. Така побудова дозволяє забезпечити і задовольнити потреби різних

соціальних прошарків населення. У такому випадку сфера освіти виступає як ланка соціальної практики.

3. Традиційна модель освіти (Ж. Мажо, Л. Кро, Ж. Капель, Д. Равич) – це модель систематичної академічної освіти як способу передачі молодому поколінню універсальних елементів культури минулого. Відповідно до концепції традиціоналізму освітня система має розв'язувати переважно завдання формування базових знань, умінь, навичок (у межах культурно-освітніх традицій), що дозволяють індивідуальності перейти до самостійного засвоєння знань, умінь, цінностей більш високого рангу.

4. Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Р. Ганьє, Б. Скіннер та інші) передбачає таку її організацію, яка забезпечує набуття знань, умінь, навичок і практичного пристосування до існуючого суспільства (засвоєння тільки таких культурних цінностей, які дозволяють молодій людині адаптуватися в існуючій суспільній структурі). В ідеології сучасної раціоналістичної моделі освіти центральне місце займає біхевіористська теорія.

5. Феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та інші) передбачає персональний характер освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Освіта розглядається як гуманістична у тому значенні, що вона більш повно й адекватно відповідає дійсній природі людині, допомагає їй виявити те, що закладено в ній природою. Педагоги цієї орієнтації створюють умови для самопізнання, саморуху індивідуальності. Саме цей напрям утверджується в Україні, але має назву особистісно-орієнтованої гуманістичної моделі.

6. Неінституціональна модель освіти (П. Гудман, І. Іллич, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Л. Бернар та інші) - орієнтована на організацію освіти позасоціальних інститутів, зокрема шкіл і вищих навчальних закладів.

У вищій школі педагогічний трикутник (передавання знань – засвоєння знань – побудова системи знань) доповнюється професійним трикутником, що пов'язує

навчальну, виховну і науково-професійну діяльність викладачів і студентів.

Сутність навчання у вищій школі відрізняється своєю специфікою як процесу викладання, так і учіння, що зумовлене метою і завданнями вищої школи. Процес навчання визначається при цьому дидактичними законами і закономірностями.

Поняття «закон» у педагогічній літературі тлумачиться як внутрішній і необхідний, всезагальний і суттєвий зв'язок предметів і явищ об'єктивної дійсності; як загальні необхідні і суттєві зв'язки між предметами і процесами.

Розрізняють закони динамічні і статичні. *Динамічним* законом є такий, за якого вихідний (початковий) стан об'єкта однозначно визначає ряд наступних його станів. Знаючи перший, можна передбачити інші.

Статичним законом називається такий, при якому передбачається визначення можливості (імовірності) закладених тенденцій у зміні об'єкта або системи за певних заданих умов. У дидактиці переважають статичні закони і виявляються в більшості випадків як тенденції.

Поняття "закономірність" у педагогічній літературі одні автори тлумачать як більш широке, ніж закон, тобто як визнання всезагальної упорядкованості природи і суспільства, в межах якої необхідно виділити закони – спеціальні і загальні.

Інші розуміють закономірність як недостатньо точно пізнаний закон, як упорядкованість явищ, відносну сталість стійких впливових чинників, системність зв'язків між об'єктами.

Поняття "закон" і "закономірність" виражають відношення одного порядку, але вони не є тотожними. Законом називають конкретний необхідний зв'язок між подіями, фактами, у ньому фіксується загальне для них. Якщо ж підкреслюється об'єктивно зумовлена послідовність явищ, то йдеться про закономірність. Поняття "закономірність" вживається також і в тих випадках, коли необхідно підкреслити, що те чи інше

явище виникло не випадково І. Я. Лернер вважає, що закономірності навчання можна розподілити на дві групи:

1. Закономірності, притаманні процесу навчання за його сутністю, які неминуче виявляються, як тільки він виникає в будь-якій формі; іншими словами – це закони, які притаманні навчанню завжди.

2. Закономірності, що виявляються залежно від характеру діяльності того, хто навчає, і тих, хто навчається, засобів навчання, а, отже, залежить від виду змісту освіти і методів,

Прикладом закономірностей першої групи можуть бути :

- виховуючий характер навчання ;
- цілеспрямований характер взаємодії педагога і студента;
- єдність педагогічного керівництва і самодіяльності студентів;

- включення студентів у діяльність;

- залежність між метою навчання, змістом освіти і методами навчання;

- мета визначає зміст і методи, методи і зміст зумовлюють ступінь досягнення мети.

Прикладами закономірностей другої групи можуть бути:

- "поняття будуть засвоєні, якщо пізнавальна діяльність студентів цілеспрямовано організована";

- "міцність засвоєння усвідомленого змісту освіти є тим більшою, чим регулярніше організовано пряме і відкладене повторення і введення його в систему вже засвоєного раніше";

- "навички можуть бути сформовані, якщо викладач організує відтворення усвідомлених операцій і дій, що лежать в основі навичок".

Із закономірностей впливає цілий ряд *принципів навчання*: науковості; систематичності і системності; зв'язку з життям, практикою; свідомості і активності навчання; єдності конкретного й абстрактного; доступності; міцності знань; позитивної мотивації і самостійності; гуманізації; народності; культуровідповідності; наочності; індивідуалізації та диференціації; оптимальності навчального процесу. Ці

принципи досить ґрунтовно розкриті у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Означені закономірності та принципи реалізуються через зміст вищої педагогічної освіти.

Під *змістом освіти* ми розуміємо певний обсяг і характер систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-етичних ідей, якими має оволодіти людина, у цьому випадку – студент у процесі навчання. В. І. Луговий зазначає, що під змістом освіти "розуміємо впорядковану, цілісну сукупність елементів і процесів, котрі утворюють освітню систему".

У доборі змісту педагогічної освіти у світі існують різні підходи: політехнізм (в Україні); прагматизм (у США); енциклопедизм (у Франції); екзистенціоналізм (в Англії). Сучасна освіта розвивається в різних напрямках: гуманітаризації, диверсифікації, фундаменталізації, інформатизації, індивідуалізації.

Державна національна програма "Освіта. Україна ХХІ століття" (1992), Закон України "Про вищу освіту" (2002), визначають основні напрями оновлення змісту освіти у вищій школі:

1) деідеологізація змісту освіти (утвердження загальнолюдських цінностей, професіональна спрямованість змісту освіти).

2) етнізація змісту освіти (вивчення на основі вчень національних досягнень, використання народної педагогіки, розширення курсів дисциплін, пов'язаних з історією українського народу).

3) світоглядний аспект (посилення міжпредметних зв'язків).

4) індивідуалізація та диференціація змісту освіти (багатоваріантність програм).

5) практична спрямованість змісту освіти.

6) спрямованість змісту освіти на розвиток самостійності, саморуку, самовдосконалення студента.

Суттєвими категоріями педагогіки вищої школи є поняття «освітні, педагогічні, інформаційні технології», з якими студенти магістратури знайомляться як на лекційних, так і на практичних заняттях з педагогіки вищої школи.

Етимологія слова "технологія" означає "знання обробки матеріалу" (*techne-мистецтво, ремесло, наука+logos - поняття, вчення*). Технологія включає також і мистецтво володіння процесом, завдяки чому персоналізується. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) і умов. У процесуальному розумінні технологія відповідає на питання: "Як зробити (з чого і якими способами)?"(8)

Поняття *педагогічна технологія* відоме з 20-х років ХХ ст., зустрічається у працях В. М. Бехтерева, І. П. Павлова, А. А. Ухтомського, С. Т. Шацького. Вже тоді воно трактувалося по-різному. В одному разі як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію; в іншому – як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники. У подальші роки сутність поняття досліджували В. П. Беспалько, В. О. Бухвалов, Б. В. Горячов, В. В. Гузеєв, В. І. Євдокимов, Т. А. Ільїна, М. В. Кларін, О. М. Кушнір, І. Я. Лернер, В. М. Монахов, Т. С. Назарова, В. І. Паламарчук, О. М. Пехота, Л. П. Прессман, І. Ф. Прокопенко, Г. К. Селєвко, С. О. Сисоєва, О. К. Філатов, Д. В. Чернілевський, М. А. Чошанов, С. Г. Шаповаленко та ін. У зарубіжній педагогічній теорії та практиці проблеми педагогічних технологій представлено в дослідженнях таких вчених як С. Ведемейер, Г. Веллінгтон, М. Вульман, М. Кларк, П. Мітчел, Ф. Персиваль, С. Сполдінг, Р. Томас та ін.

Теоретичні й практичні аспекти інноваційних педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах розглядалися в дослідженнях О. Г. Євдокимова, І. М. Козловської, А. А. Слободенюка, інноваційній технології професійної

підготовки майбутніх учителів розкриті в роботах І. М. Богданової.

З розвитком навчальної техніки і комп'ютеризації навчання "технологія навчання" і "педагогічна технологія" стали усвідомлюватись системою засобів, методів організації і управління навчально-виховним процесом. На кінець 70-х - початок 80-х років відокремились два складники педагогічної технології: використання системного знання для вирішення практичних задач і використання в навчальному процесі технологічних засобів (М. Кларк, Т. Сікамото, Д. Фінн).

На відміну від поняття "технології в освіті", що відповідало поняттю "технічні засоби навчання" під педагогічною технологією почали розуміти сукупність засобів і методів педагогічного процесу.

У документах Асоціації з педагогічних технологій США підкреслювалось; "педагогічна технологія є комплексним інтегральним процесом (люди, ідеї, засоби і способи організації діяльності) для аналізу проблем планування всіх аспектів засвоєння знань". З цього часу відбувається осмислення педагогічного процесу з різними деталізаціями поняття "педагогічні технології"

Тому є сенс говорити про те, що воно отримало еволюційний розвиток у науці. Щоправда, сьогодні розуміється не так однозначно, як на початку ХХ століття.

Найбільш цілісним є підхід до визначення поняття «педагогічні технології» у Т. С. Назарової. Як стверджує автор, воно розвивалося адекватно до розвитку педагогічної науки. У зв'язку з цим трансформувалось у нові поняття: освітні технології, педагогічні технології, технології навчання. Що це – те саме поняття, але під іншою назвою? Т. С. Назарова зробила опис кожного, з'ясувала відмінності між ними, довела, що на кожному з них діє відповідна ієрархія цілей, завдань, змісту.

Освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, їх призначення – прогнозування розвитку освіти, його конкретне

проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних освітнім цілям стандартів.

Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні системи. На сучасному етапі – це гуманістична концепція освіти; система освіти в Україні та ін.

Якщо освітні технології відображають стратегію освіти, то педагогічні технології втілюють тактику її реалізації (за Т. С. Назаровою) у навчально-виховному процесі шляхом упровадження моделей останнього і тотожних йому моделей управління цим процесом. Наприклад, модель особистісно орієнтованого розвивального навчання, модульно-розвивального навчання, проблемного навчання та ін.

Отже, можна зробити висновок, що педагогічна технологія відображає модель навчально-виховного і управлінського процесів освітнього закладу і об'єднує в собі зміст, форми і засоби кожного з них.

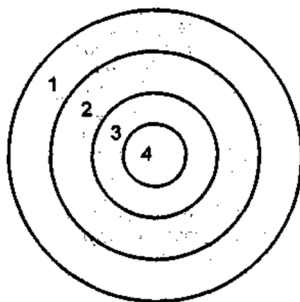
Навчальна технологія – поняття близьке, але не тотожне поняттю педагогічна технологія. Воно відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. Потребує спеціальної організації навчального змісту, адекватних йому форм і методів навчання. Але можливі й такі варіанти: до форм навчання добираються зміст і методи навчання або до методів – форми і структурується зміст навчання. Наприклад, це можуть бути предметне навчання, ігрова технологія, технологія проблемного навчання (на рівні методу), інформаційні технології, технологія використання опорних схем, конспектів, класичне лекційне навчання, навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів чи книжки, система «консультант», система «репетитор» (індивідуальне), дистанційне навчання, комп'ютерне навчання та ін.

Слід зазначити, що технології навчання, виховання, управління пов'язані з педагогічними технологіями, освітніми технологіями загальною ідеєю відповідної освітньої концепції, педагогічними парадигмами, змістовим наповненням

функцій. Педагогічна техніка відбиває рівень майстерності педагога. Від того, як і якими прийомами навчання й виховання він володіє, залежить ступінь розвитку суб'єктів навчання (виховання).

Це означає, що поняття *педагогічна техніка*, безумовно, пов'язане з поняттями *навчальна (виховна) технологія*, *педагогічна технологія*, *освітня технологія*.

Змістовий взаємозв'язок розглянутих понять можна показати схематично (рис. 1).

1 – освітні технології; 2 – педагогічні технології; 3 – технології навчання (виховання, управління); 4 – педагогічна техніка

Рис. 1. Змістовий взаємозв'язок понять педагогічної технології

Наукові пошуки в напрямку оптимізації та вдосконалення організації навчально-виховного процесу на різних рівнях освіти, в тому числі й вищої освіти, свідчать про суттєву трансформацію терміну " педагогічна технологія " – від " технології в освіті " до " технологічної освіти ", а потім до " педагогічної технології ".

Грунтовний аналіз літературних джерел дозволив нарахувати деяким авторам понад 300 визначень " педагогічна технологія ".

Близькими до нашого розуміння є визначення:

Педагогічна технологія – це продумана у всіх деталях модель педагогічної діяльності з проектування, організації та проведенню навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя (В. М. Монахов).

Педагогічна технологія – це системний метод створення, застосування і визначення усього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів

в їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм навчання (ЮНЕСКО).

Педагогічна технологія означає системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічної мети (М. В. Кларін).

Педагогічна технологія – це створена адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [8].

На нашу думку, поняття педагогічна технологія є змістовим узагальненням, що включає в себе всі ці визначення і може бути представлено трьома аспектами:

а) *науковим* (педагогічна технологія – складова педагогічної науки, що проектує педагогічні процеси у педагогічних системах);

б) *процесуально-описовим* (опис, алгоритм процесу, сукупність цілей, змісту методів і засобів, для досягнення гарантованих результатів, запланованої мети);

в) *процесуально-дійовим* (здійснення технологічного процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів).

Таким чином, педагогічна технологія функціонує в якості науки, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і в якості системи принципів, прийомів і способів, що застосовуються у навчанні і в якості реального процесу навчання.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що під педагогічною технологією, насамперед, розуміється система

найбільш раціональних способів досягнення педагогічної мети, наукова організація навчально-виховного процесу, що визначає найбільш раціональні й ефективні способи досягнення кінцевих освітньо-культурних цілей.

З нашого погляду, педагогічна технологія повинна задовольняти деяким основним методологічним вимогам, критеріям технологічності:

- концептуальність (опора на певну концепцію, що містить філософські, психологічні, дидактичні і соціально-педагогічні обґрунтування освітніх цілей);

- системність (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи);

- логічність процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність;

- керованість (можливість цілепланування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів);

- ефективність (оптимальність витрат, гарантованість досягнення запланованого результату – певного стандарту навчання);

- відтворюваність (можливість застосування в інших однотипних умовах, іншими суб'єктами);

- єдність змістової і процесуальної частини, їх взаємообумовленість [4, с. 180].

Будь-яка сучасна педагогічна технологія являє собою синтез досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і того, що породжено суспільним і технічним прогресом, і перш за все, гуманізацією, демократизацією суспільства і технологічною революцією.

Джерелами і складовими частинами нових педагогічних технологій є:

- соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- суспільні, педагогічні, психологічні науки;
- сучасний передовий педагогічний досвід;
- історичний вітчизняний і зарубіжний досвід (надбання

попередніх поколінь);

- народна педагогіка.

Ознайомлення, поглиблення й усвідомлення педагогічної термінології, педагогічних знань студентів магістратури здійснюються у процесі різних форм лекційних і семінарських занять (захист проектів, презентацій, рефератів, тестового контролю, понятійних диктантів, есе тощо), а також у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність – різноманітні й індивідуальні та колективні форми діяльності студентів, яка здійснюється на навчальних заняттях, або у позанавчальний час за поставленими завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Самостійна робота студентів магістратури сприяє: засвоєнню термінологічної системи педагогіки вищої школи, формуванню самостійності й ініціативності, дисциплінованості, почуття відповідальності, необхідних майбутнім магістрам освіти у професійній педагогічній діяльності.

Знання термінологічного апарату педагогіки вищої школи забезпечують цілісність, системність, структурованість педагогічних знань, усвідомлене їх використання у процесі навчання і практичній діяльності, сприяють формуванню готовності магістрів освіти до ефективної і продуктивної інноваційної діяльності.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / ред. В. Л. Иноземцев; пер. с англ. – 2-е изд. испр. доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.

2. Бойко А. М. Парадигмальні напрями виховання: варіанти вибору / А. М. Бойко // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 8-12.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи / С. С. Вітвицька. – К. : Центр учбової літератури, 2006. – 384 с.

5. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичні та методичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / В. М. Гриньова. – К., 2001. – 45 с.

6. Дистервег А. Избранные педагогические произведения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 256 с.

7. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / Д. В. Чернілевський, М. І. Тимчук, О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова та інші ; за ред. Д. В. Чернілевського. – Вінниця : Нілен-ЛТД, 2012. – 364 с.

8. Педагогічні технології в неперервній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Олексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Віпол, 2001. – 502 с.